

CSEH POLITIKAI ARCKÉPEK

PEROUTKA MEMOÁRJAI

II

*Kramar, a turócszentmártoniak, Srobár, Hurban-Vajansky, Hodzal cseh hibák
Szlovenszón; Hlinka, Masaryk, Benes.*

A SZIBÉRIAI CSEH LÉGIÓ lecsendesítése céljából 1919 augusztusában a prágai kormány új delegációt küldött Szibériába, amely Masaryk üzenetét vitte, — ez a delegáció sem tudta a bajokat orvosolni. Kétféle politikai befolyás érezte Itatását, az egyik Masaryké, a másik Kramáré. Masaryk a hazatérést sürgette, Kramár az oroszországi intervenciót, mert még mindig el volt vakítva a légiókra vonatkozó túlzó győzelmi hírektől.

Kramár is, Stefánikhoz hasonlóan, csalódott a Masaryk—Benes-csoportokban. Peroutkának Kramárra vonatkozó fejezeteit következőkben igyekszem összefoglalni. Mint a csehtót békedelegáció elnöke, párizsi huzamos tartózkodásával gyengítette otthoni pozícióját, mert helyetese, Svehla, gondoskodott arról, hogy háttérbe szoruljon. Annak ellenére, hogy a háború alatt be volt börtönözve, forradalmi szempontból mégis passzív szerepet vitt és ezt utólagos szereplésével akarta helyrehozni. Párizsban kénytelen volt belátni azt, hogy túlértékelt az új köztársaság nemzetközi pozícióját és hogy saját minisztertársai mellőzik, így például, mint miniszterelnök Rasin pénzügyi intézkedéseiről csak a lapokból értesült. Ugyan erősen reprezentatív személyiség, grand seigneur volt, aki azonban rezignáltan látta, hogy Bécsben nagyobb autoritása volt. Külpolitikai szempontból kudarcjai voltak a tescheni kérdésben és az orosz intervenció ügyében. Masaryk az orosz kérdésben a belső neutralitás híve volt és ilyen üzenetet is küldött a légióknak. Kramár Oroszországnak a bolsevizmus alóli felszabadítója akart lenni. Ez a politikája még erősebben kimélyítette a légióban mutatkozó szakadásokat. Nem látta a valóságot, absztrakt terveket forgatott agyában. Kezdetből Rramái és Benes megegyeztek abban, hogy egy erős és demokratikus Oroszország nagy támasza lenne a köztársaságnak. Mihelyt azonban a szövetségesek az intervenció ügyét elejtették, Benes is eltávolodott Kramártól, akiről köztudomású volt már Párizsban, hogy a beszélgetést mindig Oroszországra fordítja. Kramár kénytelen volt miniszterelnöki állásáról 1919 júliusában lemondani. Prágába üzenete, hogy megelégette már az egész dolgot, Benes előtt pedig kijelentette: „Nem titkolom, hogy bár mint Coriolán megyek el (Oroszországba) — azonban nem akarok egyébért dolgozni, mint életem céljáért, a szláv föderációért, ami kizárja azt, hogy nemzetem ellen cselekedjem... A francia külügy-minisztérium a Denikin-akció idején még gondolt egy intervenció

eshetőségére és Kramár rendelkezésére bocsátotta a Maklakov hadihajót, melyen ez Odesszába utazott. A Kramár-expedíciónak nem voltak eredményei. Kramár valószínűleg Stefánikhoz hasonlóan azt hitte, hogy Oroszország visszahódításával nemcsak hogy helyreállíthatja lerontott presztízsét, hanem azután majd diktálhatni fog a Masaryk—Benes pártnak. Mint győző akart ő is a légiók élén visszatérni.

Kramár és Benes között nemcsak elvi, hanem személyes differenciák is voltak. Kramár érzelmi politikus, Benes hűvös kalkulátor. Kramárnak rosszul esett, hogy Párizsban csak egy kis kereket jelentett a nagy gépezetben és hogy egyszer őt Balfour nem is akarta fogadni. Benes viszont megszokta az előszobázást és hogy alárendelt pozíciójú emberekkel volt kénytelen tárgyalni, azonban jól tudta azt, hogy a nagyfejúek nem értenek a részletkérdésekhez és ezért szakértőik barátságát igyekezett megnyerni. Kramár grand seigneur volt, míg Benes egyedül végezte az összes fontos írásbeli és szerkesztési munkát Kramár a pátoz embere, Benes a realizmustól duzzadó rövidségé és ezért szívesebben tárgyaltak az államférfiak vele. Kramár régi típusú szlávofil, aki mindig ignorálta a nyugatot, míg Masaryk és Benes a Nyugatra építették számításaikat.

NEM MELLŐZHETEM Peroutka könyveinek részeit, melyek Szlovénzkóra és a tót kérdésre vonatkoznak. Peroutka határozottan elfogult Szlovénzkóval szemben. Az intellektuel cseh szemüvegén nézi Szlovénzkó kérdését és különösen ami a magyar érát illeti, valósággal groteszkül hatnak elmefuttatásai. A turócszentmártoni deklaráció kérdésében az ismert cseh álláspontot foglalja el. A deklarációt fontosnak tartja abból a szempontból, hogy a csehtót testvériség mellett foglal állást, de nem fontos, amikor arról van szó, hogy a deklarációban a tót nemzetnek különálló követelése is foglaltattak. Peroutka leírása szerint a tótok a legkisebb lépést sem tették a viszonyok megváltoztatása céljából, a fordulatot elő nem készítették, mert sohasem számítottak önerejükre. Amikor Turócszentmártonban összegyülekeztek, Szlovénzkón senki sem várt különös eseményeket, aminek egyik jele, hogy Hodza Budapesten tartózkodott, Srobár pedig Prágában. A tóród tanácskozás csupán manifesztáció volt és a tótok nem akartak forradalmat. A tanácskozásra 30 nemzethű tót volt hivatalos, de eljött kétszáz mindenféle hívatlan. Nem voltak választott képviselők, legitimáció csupán a tót nemzeti érzület volt. A deklaráción, Peroutka szerint is, Hodza eszközölt utólagos javításokat, melyeket ugyan cseh felfogása alapján nem tart mélyrehatóknak, — tényleg azonban döntő jellegűek voltak. Feltűnő, hogy ismételen hangoztatja, miszerint az ott megjelentek nem tudtak a prágai október 28-iki eseményekről. Ez nem felel meg a tényeknek. Már október 29-én ott volt Szlovénzkón a prágai kormány első felhívása és önállósági törvénye. Ami az autonómiai követelést illeti, Peroutka a visszamaradt 25—30 résztvevő couloirszerű vitájának tulajdonítja az egész kérdést és a titkos klauzula dolgát. Ennek azonban ellentmond az, hogy a tanácskozásokon Stodola E. dr. elnökölt és hogy a felvetett

kérdések felett szavaztak. Egyébként Peroutka mellőzte a Tuka-pemek erre vonatkozó érdekes adatait, melyek szerint ezekről a tanácskozásokról feljegyzések is léteztek, melyeket eltüntettek. Hogy nem beszélgetésszerű vitatkozás, hanem rendes tárgyalás folyt, bizonyítja az is, hogy Dérer előterjesztette a Pantucek-féle cseh tervezetet, mely Szlovenszko jövő helyzetére vonatkozott és amelyet az értekezlet elutasított, mert nem vette figyelembe az autonómiai követelést. Egyébként a túrócszentmártoni deklaráció ügye annyira ismeretes, hogy szükségtelennek tartom adatait Peroutka előadásával szembeállítani.

Peroutka cseh felfogásának megfelelően Szlovenszkonak a magyar éra alatti sorsát szomorúnak és kilátástalannak mutatja be. A tótság elidegenedett, a magyarsághoz igyekezett hozzásimulni, „hogy kenyérét vajjal megkenhesse.“ Vájjon — kérjük — a csehtót testvériség megszerzi-e részére a vajat, mikor már kenyérét is elvette? A nemzettestek fennmaradását az elsőrendű életszükségletek kielégítése sokkal inkább garantálja, mint például a nyelvi rokonság. A csehtót politikai nemzet megalkotását egy cseh politikus 1918-ban nemcsak cseh és tót, hanem európai követelménynek is mondja. Peroutka ezt approbálja és megjegyzi, csehtót nemzet tulajdonképpen nem egzisztált. Ezt meg kell alkotni. Szlovenszko megszállását különösen Srobár sürgette, aki hangoztatta, hogy aki először teszi rá kezét, azé lesz. Peroutka említi, hogy a csehek ezt sokkal könnyebbnek gondolták, mint amilyen tényleg volt. Ezen nekünk keserűen mosolyognunk kell, mert hiszen tudjuk, hogy milyen megszégyenítő körülmények között csinált helyet az akkori végrehajtó hatalom a cseheknek. Alit is mondott volna Peroutka, ha tényleges és szervezett magyar ellenállás lett volna! A könyv szerint a csehek rendelkezésére csak hatezer fegyver állt, pénzük se volt. A hazatérő cseh katonák nem akartak harcolni. Olyan hangok hallatszottak a cseh közvélemény részéről, hogyha az antant garantálta Szlovenszkot a csehek részére, úgy szállja meg az antant, tehát más vállakra akarták áthengerelni a feladat súlyát.

Szlovenszko teljhatalmú miniszterévé Srobárt nevezte ki Prága. Kramái miniszterelnök a kinevezéskor hangsúlyozta, hogy ez nem jelent autonómiai lépést, erre egyáltalában nem is gondolnak. Peroutka szerint ez nem a tót nemzeti jelleg, hanem a tót nemzeti gyengeség védelmére szolgált. Srobár jellemzését következőkben adja:

„A Szlovenszkóra vonatkozó teljhatalom majdnem diktatori lehetőségeket adott neki, ő itt a köztársaságnak látható feje volt.

Ő döntött a követendő irányról. Prága megbízott benne. A forradalmi és bizonytalan helyzetekben nagy energiát mutat, amely azután, a nyugalom napjaiban, úgylátszik, kiszikkad belőle. Az egyenes lelkületű férfiú mintaképének látszik. Nem rendelkezik olyan külső lehetőségekkel, amelyekkel mások kitűnnek. Az irányt, melynek szentelte magát, diplomata nélkül érvényesíti, némely érzékeny ember tekintetbevétele nélkül is, akik tisztelete és mérsékletet követeltek. Idővel Szlovenszkon sokkal több ellenséget szerzett, mint bárki más. A más gondolkodásúak iránt non mutatott összeférhetőséget. Általában a forradalmárok nem tűnnek ki ezzel az érzéssel és Srobár a forradalmár típusa. A korszakot tartós forradalomnak hitte, amikor mások már bele-

tinták és óhajtották, hogy ettől az állandó forradalmártól, aki szigort, parancsolt, szabadítsák meg őket. Azon időszakban, mely már megszűnt forradalomnak lenni, győzött vele szemben az összeférhetőbb, kompromisszumra hajlóbb és körültekintőbb elem, amit ő leplezetlenül gyűlölt. Meg is mondjuk, ki győzött vele szemben: Hodza.“

„Szlovenszko lakosságát és politikáját akárcsak egy vonalzóval kettéosztotta megbízhatókra és megbízhatatlanokra. Akiket megbízhatatlanoknak tartott, azokat irgalmatlanul félreállította. Kétségtelen, hogy történelmi hibája abban nyilvánult, miszerint a gyanúsak közé felette sok embert sorozott és hogy némelyeket megbízhatatlannak tartván, ezen az alapon is bánt velük, amivel elérte azt, hogy tényleg megbízhatatlannokká váltak.“ „Nem hozott tehát Szlovenszkonak belső békét és nyugalmat, hanem a két orientáció közötti súlyos harcokat. Kényszerítette az embereket, hogy színt valljanak. A rezsim kimondott elleneségeit internálta.“

Srobár a tót szkeptikusok közé tartozott. Nem bízott Szlovenszko erejében. A tót nemzeti érzéseket lágyaknak tartotta, az intelligencia többségét elveszettnek hitte, az öregekről pedig azt tudta, hogy a régi rendszerhez ragaszkodnak. Működésének nagy passzívuma, hogy a tót katolikuságot nem tudta megnyerni és akcióiból reakció lett. Srobár minden erővel igyekezett a cseh pártvezetők választási türelmetlenségét, fékezni, mert azon a véleményen volt, hogy míg az adminisztráció nincsen erős kezekben, nem lehet választani, mert Szlovenszko nagy területei az állam érdekei ellen választanának., hiszen a néptömeg még nem szakadt el a magyar rezsimtől. Srobár hlaszista típus, kiben Peroutka szerint a cseh és a tót elem már egyesült és összeforrt. Ezzel a típussal szemben azelőtt a csehellenességben vezetett a turócszentmártoni iránynak szellemi feje, Húrban Vajansky, akiről Peroutka következőket írja:

A csehekről való gondolkozása és beszéde minden szeretetet nélkülözött. Azt hirdette, hogy kedvesebb neki, ha száz tót a pesti iskolákba jár, mint cseh iskolákba, mert közülök legalább tíz tót tér vissza, míg Prágából egyetlen-egy sem. A csehektől való elkülönülés tekintetében annyira ment, hogy óva figyelmeztette a fiatal tótokat, nehogy cseh könyveket olvassanak. Szlovenszko megmentését a cári Oroszországtól várta. Véleménye szerint a csehek nem válhatnak Szlovenszko hasznára. A cseh lélekről nem beszélt másképp, mint valamilyen áfiumról. Keleti szláv konzervatív volt és a nyugati, modern csehek ellenszenvesek és gyűlölteket voltak előtte. Minden szeretete a cári Oroszországgé volt, Tolsztojt gyűlölte, mert benne a cárizmus ellen irányuló analízist, bomlást és veszedelmet látott. Ez a szó „haladás“ szájából és tollából mindig, mint valamilyen szidalom hangzott. Mindaz, ami a modernséggel és a haladással valamilyen összefüggésben volt, őbenne ellenségre tált úgy politikai, mint kulturális téren.

„Az orthodox katolikusok és az orthodox evangélikusok Szlovenszkon a prágai huszitizmus elleni averzióban egyeztek meg, nem láttak semmilyen különbséget a szabadgondolat és e között. Vajansky Masarykot éppen úgy nem szerette, mint Tolsztojt. Felfogása szerint mindkettő abban vétkezett, hogy elvetették a tradíciót és az észnek megbízhatatlan erejével igyekeztek ezt pótolni. Vajansky előszeretettel ragaszkodott az önálló jellegű Szlovenszko elképzeléséhez: a konzervatizmus őrizze meg ezt a területet eredeti jellegében addig, amíg Oroszország fel nem szabadítja. Hogy Oroszország ezt megvalósítja, ez a mártoniak alapvető hitcikkelye volt, amelyben nem volt szabad kétkedni.“

Húrban Vajanskynak szellemében írtak később is, ez a szellem nem tűnt el és Peroutka keserőséggel jegyzi meg, hogy amit a tót

autonomisták később írtak a csehekről, ahhoz viszonyítva Húrban Vajansky csak gyenge kezdőnek látszik.¹

Mikor Csonka-Magyarországon kommunizmus volt, Foch attól félt, hogy Magyarország és Oroszország egyesülhetnek. A cseh előrenyomulási kísérlet robbantotta ki a háborút. A csehek dilettáns módon harcoltak, a vörös sereg úgy hatolt be a cseh frontba, „mint a kés a vajba... A cseh visszavonulás futásba fulladt. A cseh hadsereg a felbomlás összes pszichológiai jeleit mutatta. Peroutka igyekszik ennek a rájuk nézve kellemetlen emlékü vereségnek mentő körülményeit elősorolni, ezek azonban a logikusan gondolkozó olvasót meg nem győzhetik. Ismét olvassuk, hogy a cseh közvélemény hangulata szerint a csehek kényelemmel akartak az affér komolyságából kilábolni és ismét az antantra akarták áttolni az ügyet és Klofác hadügy-miniszter lett a bűnbak, aki választási körúton volt a harc kitérésekor. A cseh hadműveleteket Luigi Piccione olasz tábornok vezette. A vereségek könnyűvé tették Benes részére az intervenciót, hogy az olasz katonai missziótól megszabaduljon és helyébe a már februárban megérkezett francia missziót állíthassa. Az olaszokat azzal vádolták, hogy a magyar lakossággal szimpatizálnak. A háborút végül az antant diplomáciai sakkhúzásai fejezték be. Mikor a bolsevik éra összeomlott, Benes ellenezte a cseheknek Magyarországra való bevonulását.

IGEN ÉRDEKES részletei Peroutka művének a Hodza Milánra Vonatkozó fejezetek. Mikor Hodza 1918 novemberében a cseh kormány budapesti követe és megbízottja lett, a magyar kormánnyal tárgyalásokat folytatott, melyek utóbb a latens Srobár-Hodza ellentét következtében elkeseredett és heves vitákra és politikai harcokra adtak alkalmat. Peroutka feldolgozásából merítjük a következőket.

A magyar kormány arra törekedett, hogy a turócszentmártoni tót nemzeti tanácsot rábíjja egy megegyezés létesítésére. Peroutka szerint ez a tanács már nem is létezett, mert a prágai kormány és nemzetgyűlés megalakulásával illetékessége megszűnt és minden hatalmat és autoritást megvontak tőle a prágai intéző körök. A tót képviselők Prágában cseh katonaságot sürgettek Szlovenszkó részére. A prágai Slovensky Clubot bizalmatlanság töltötte el a tót nemzeti tanáccsal szemben, nem hitt a magyarokkal szembeni gerinces magatartásában, nem hitt a tótság erejében és elszántságában. Meg volt döbbenve, mikor november 28-án Hodza előadta Budapesten a tót nemzeti tanács megbízottainak, hogy a magyarokkal ideiglenes megegyezést kell kötni, mert nem lehet bízni a cseh katonai erőben, a francia segítségben, Szlovenszkó helyzete viszont nehéz. A megegyezés által a tanács Szlovenszkó nagyobb részében a szuverenitást biz-

¹ Húrban Vajanskynak a cseh realisták (Masaryk csoportja) és a hlaszisták elleni szenvedélyes írásmódoráról Peroutka könyvében a következő megjegyzést is olvashatjuk:

„Azt írta, hogy a magyarok becsületesebbek, mint a (cseh) realisták, vagy a rühös tót juhok, amivel a hlaszistákat értette. „Ezek széllel bélelt létrák, ezek a stréber ingyenélők és csirkefogók,... ezek a kőbgyökre emelt hazudozók és ravaszkodók és az ő aljas birkálásaik’: így tisztelte meg a hlaszistákat.«

tosíthatja a maga részére. Hodza akciója nem sikerült. Rramár és a Slovensky Club közbeléptek. Hodza három oldalról desaveut kapott. A magyar-tót megegyezés, mely a csehek részvételét kizárta, a cseh katonaságnak útját akarta elállni. A kifejezés „autonómia“ ugyan el nem hangzott, — mint Peroutka mondja — azonban csupa olyan kérdésről volt szó, melyeknek összessége autonómiát jelentett. A megegyezést tulajdonképpen a magyar sajtónak időelőtti diadallár-mája hiúsította meg, mert ez alarmírozta Prágát. A csehek Hodza tárgyalásait nagy politikai hibának tartották, mert a külföld azt a benyomást szerezte, hogy egy Magyarországon belüli autonómiával megelégedtek volna a tótok. Hodza a szemrehányásokra azzal védekezett, hogy a csehtót egység alapjáról le nem tért és békés úton, taktikával igyekezett megszerezni Szlovenszkót. A háttérben azonban mégis személyi okok lappanghattak. Peroutka említi, hogy a csehek az államfordulat előtt ígéretet tettek, hogy a politikai vezetést Szlovenszkón Hodzára fogják bízni, — ehelyett Srobárt tették meg miniszterré, aki véletlenül október 28-án Prágában volt és személyi szempontból a helyzet az ő előnyére és Hodza hátrányára toló-dott el. A prágai tiltakozások ellenére Hodza később a demarkációs vonal megállapításáról is tárgyalt, mert még nem hitt a helyzet véglegességében. Ezek a részletek ismertek. Hodza elérte ugyan célját, hogy a magyar katonaság eltávozott, de ezt nem neki tulajdonították. Akkor Srobár kíméletlen és vad politikája imponált Prágának; Hodza háttérbe szorult, mert opportunistább volt. A Hodza—Srobár ellentét okát Peroutka abban is látja, hogy Srobár cseh nevelésben részesült, Hodza pedig Budapesten tanult.

Havlicekhez hasonlítja Peroutka Hodzát, akiben realista gondolkozási mód, tényleges harckészség, támadó irónia lakozott. Ezenkívül az ébresztő nemzeti munka embere, aki egyúttal a világos, népies stílusnak mestere. Az újságíró Hodza és a későbbi miniszter között mély elvi differenciák mutatkoznak: azelőtti kitűnő tulajdonságait szolgálatonkívüli állapotba küldte és sziporkázó lángja elhamvadt. A Ferenc Ferdinánddal való összeköttetéséről olvassuk, hogy ez megmutatta, hogy nemcsak írni tudott, hanem a praktikus politika útjait is megtalálja. Értett ahhoz, mint kell „királyokkal beszélni, de az egyszerű néppel is jó barátságban maradni.“^{cc} Ha Magyarország régi keretei között megmarad, a tót nemzet dolgát ő jobban intézte volna, mint a turóci álmódosók. Szívesen elfogadott volna miniszteri tárcát és hűségét megőrizte volna azzal szemben, aki népét megsegítette volna. Peroutka többek között Hodza politikai egyéniségéről még a következőket is mondja:

„Hodza teljes lényével olyan politikus volt, aki, amíg lehet, nyugodtan törekszik hatalomra. A hatalmat rendkívül magasra becsüli, mint mindenki, aki a korábbi politikai típusok közé tartozik. Magyarországon sem ellenzékieskedett az ellenzékiség kedvéért, amint ezt sok ember teszi, aki érzelmeinek nem tud gátat emelni. Az érzékenysége nem volt veszedelme. A klasszikus politikai módszerek szerzői meg lehetnek vele elégedve, mert ellenzékisége csak előkészítés volt a kormányban való szerepének átvételéhez. Alapjában véve már Magyarországon konstruktivista volt. A naív negáció jellegzetessége, amely például Hlinkánál mindig mutatkozik, tőle valóban távol állt. Metó-

dusaival az új, nem romantikus és szentimentalizmus nélküli Szlovenszkóhoz tartozik.“

„Ő volt az, aki Stanek radikális nyilatkozatainak Szlovenszkóra vonatkozó összes részleteit megfogalmazta. A háború egész ideje alatt nem lép a forradalmi sorokba. Vár. Nem tartotta az eredményt biztosnak és ez tette őt óvatossá. Nem határozta el magát a magyarokkal való egész érintkezésnek kompromisszumellenes szétszakítására, hasonlóan viselkedett, mint a cseh opportunisták. Az utolsó percig azokkal a magyar politikusokkal dolgozott, akikről közismert volt, hogy nemzeti-ségi megegyezésre törekednek. Kétségtelen az, hogy két lehetőségre gondolt és a jövőre nézve elkészült arra az eshetőségre is, hogy a háború eredménye nem hozza a tótok elszakítását Magyarországtól. Ebben az esetben az autonómia lett volna a legmagasabb cél. Úgy látszik, hogy ezekkel a reális politikai mérlegelésekkel túlhosszú ideig tartózkodott Budapesten és így a csehek szemében olyan más tótok által szorított háttérbe, akik előbb siettek Prágába és huzamosabban tartózkodtak ott.“

Peroutka nézete szerint Hodza 1924-től kezdve hirtelen megváltozott. Politikai magatartása ezentúl éles ellentétben áll az eddigivel. Azelőtt a legradikálisabb demokrácia híve volt, még gazdasági kérdésekben is és a liberalizmus ellen olyan tónusban írt, akárcsak egy marxista. A nagybirtokot és a kapitalizmust hevesen támadta. Azután hirtelen megváltozott:

„Amikor Hodza politikai karrierjének csúcsára ért — írja Peroutka —, ez a leghevesebb támadást jelenti a szocializmus és a baloldal ellen és a nemzetnek két, bár egymást kiegészítő, de eszszelhetetlen részre való szétbontását. Ez a támadás, a legvadabb belpolitikai konfliktus, amelyet az állam átélt, az ő vezetése alatt folyt le. Svehlának a politikába való visszatérésére volt szükség, hogy ezek az ellentétek enyhüljenek., Úgy mint azelőtt, most is kérdeznünk kell, mi is történik Hodzával? Miért nem tudunk bízni abban, hogy ez a férfiú hű marad múltjához? Milyen játékot űz vele büszke individualitása?“

„Azt hitte, hogy ütött a konzervativizmus órája és hogy minden helyre csakis konzervatív meggyőződésű emberek fognak behelyeztetni. A Masaryk-ellenes újságírókkal és a jobboldal radikális elemeivel az Összes polgári pártokban élénk összeköttetést tartott fenn. A Masaryk-ellei harc sohasem ért volna el ilyen terjedelmet és hevességet, ha Hodza nem bocsátotta volna rendelkezésre az agrárpártnak eszközeit. Akkori nyilvánvaló személyi célja: külügyminiszter akart lenni.“

„A tót nemzeti tanács azon tagjainak egyike, akiket Hodza Pestre hívott, írta: „Hodza megmutatta, hogy ő milyen nagy úr.“ Ez lehetséges: a parasztszűrőknek vezére néha egy grandseigneur viselkedését mutatja. Sokan mondják, hogy ez a magyar társadalomban eltöltött életnek a következménye, amely még azokat is lelkiileg rabul ejtette, akik oppozícióban álltak vele szemben. A grandseigneur nem szereti, ha közönséges hivatalnoknak tartják, még követi méltóságban sem. Hodza egyszerűen nem volt hajlandó elfogadni utasításokat.“

„1919-ben egy nemzeti demokrata cseh politikus írta róla: „a furfangos Hodza Prágában a pesti parlament politikai metódusait használja.“ Egy tót képviselő ugyanebben az időben nyilvánosan spekulánsnak nevezte. Srobár, akit a csehek mint Szlovenszkó reprezentánsát ő nála sokkal többre tartottak, nem bízott benne és nem nyitotta meg előtte a becsvágyát kielégítő lehetőségek mezejét. Hodza érzékenyen reagál ezekre és neheztel, hogy a parlamentben egyáltalában nincsenek olyan sikerei, mint amilyeneket aratott Magyarországon. Minthogy kitartóbb és szorgalmasabb, mint azok, akik eddig háttérbe szorítják, az ő ideje is el fog jönni.“

Peroutka szerint a magyar kommunista háború után Szlovenszkó területe a cseh-tót kormánybiztos kezében volt, „a tót nép lelkéről azonban — írja — ezt biztosan nem lehet állítani... Ebből az okból

a csehek a plebiscitumot elutasították. Érvük (Masaryk): a népszavazás kétélű fegyver, az nyer, aki agitál, a tót nép politikailag éretlen, — ezért a csehszlovák állam politikai geológiájában a csehek alkotják a szilárd alaprétet, a tótok pedig a mozgó kavicsréteget. A tót elégedetlenség okait a következőkben látja: A tótság nem ismerte azelőtt annyira az éhséget, mint Ausztria népei, mert a háború alatt a magyar kormány korlátlanul megengedte a magánélelmézésről való szabad gondoskodást. Ez a köztársaság első éveiben megszűnt. A tót nép egy része elveszítette magyarországi munkahelyét és munkáját. Magyarországgal kitűnő forgalmi összeköttetések voltak, viszont a cseh történelmi részek és Szlovenszkó között ez nehézkes és körülményes. A régi életképes gazdasági egyensúly teljesen felborult. Az akkori cseh politika csakis egoizmusra és esztelen pártkövetelésekre taníthatta a tótságot, mert a cseh pártok elárasztották embereikkel Szlovenszkót, megtöltötték ezzel a nagyobbrészt rossz anyaggal az állásokat, nem tekintettek kvalifikációra. A tótok mindebből csak azt a konzekvenciát vonhatták le, hogy az ing közelebb áll valakihez, mint a kabát. A leküldött rossz cseh emberanyagnak legprimitívebb fogalma sem volt a tót lelki életről és ha eleinte tót részről felhangzott a kérés: „egy millió csehet Szlovenszkóra!.. — nemsokára felcsendült a haragos követelés is: „ki a csehekkel!“ A cseh bürokrataák osztrák centralista iskolát jártak és figyelembe se vették a megyei tradíciókat. A nép vallási érzéseit megsértették és így a jelentkező autonómiai mozgalom összetevő erői voltak az egzisztenciális kérdések és a vallási sérelmek okozta nyugtalanság. Peroutka szerint kezdetben kisebb szerepet játszott a cseh-tót konfliktus, mint a tót és tót közötti — a katolikus tótság és a haladóknak nevezett evangélikusok közötti ellentét.

A katolikus tótságot a vezető állások betöltésénél mellőzték. Hlinkát nem hívták meg a zsolnai kormányba. A kísérletek, hogy a kormány belőle szlovenszkói patriarchát csináljon, eredménytelenek voltak. Peroutka szerint ez azért volt kivihetetlen, mert Róma Hlinkát sacerdos turbulensnek tartja. Ezért nem sikerült később a kormány akciója, hogy Hlinka olműtzi hercegérsekké neveztesék ki. Megemlítenéd, hogy Peroutka is, mint minden cseh-tót író, Hlinka párizsi intervenciós kísérletét az antant nagytanácsánál Jehlicska dr.-nak számlájára írja, holott Hlinka volt a spiritus rector, aki kiosztotta az út befejeztével a további szerepeket is. Jehlicskáról azt írja Peroutka, hogy érezte, miszerint a magyarok közelebb állnak hozzá, mint a csehek. Ellenvetésem az, hogy Jehlicskának azonban megvolt az erkölcsi bátorsága ebből a konzekvenciákat le is vonni. Hlinka később dezavualni igyekezett Jehlicskát, azonban nem hihető, hogy ő, a delegáció feje, nem tudott volna a memorandumok átadásáról.

Masarykra vonatkozólag Peroutka a következő jellemzést adja:

„Racionalista, aki megtagadott mindent, ami az ész kritikáját meg nem állja. Éppen eszének ezen túlsúlya, a criticizmus, az intelligenciához való ragaszkodás miatt, amely az érzékenységet néha figyelembe se vette, realista pártja nem tudott nagy mozgalommá fejlődni, hiszen a tömeg vezéreitől inkább szívet követel, mint észt. Milyennek vált be egy kis pártnak vezére az állam élén? Ő maga mondja a háború előtti időre

gondolva, hogy anarchista volt. Fanatikusan állhatatos volt és a hivatalos politikusoknak kevés öröme telt benne. Erkölcsi téren olyan magas követelményei voltak, hogy ezen az összes gyakorlati politikusok csodálkoztak. Alig hogy a prágai egyetemre került, máris nyugtalanságokat, ellentéteket és ellenségeskedéseket szított. Rieger ócseh stílusban panaszkodott, hogy 'Masaryknak viselkedése egyetemünk egyetértésére szerencsétlen hatást gyakorolt.' Az ifjú cseh Kaizl kijelentette róla, hogy egy 'veszedelmes ordító' tehát mindig legalábbis mint élesztő szerepelt, problémákat keresett: ám az államfőnek feladata nem abban áll, hogy a problémák számát szaporítsa, hanem hogy azokat megoldja."

Masaryk sohasem tudta magát a pártstatutumoknak alárendelni, individualizmusa inkább kis szekták vezetésére tette őt alkalmassá. A háború alatt mint politikai outsider emigrált. A parlamentben tulajdonképpen csakis saját magának volt a vezére, vagy legfeljebb még egy képviselőtársának. A természet, amely egyéniségét teremtette, nem igen avatta be a politikai taktika ügyességébe és abba, miként teheti magát kellemessé. Karrierje elején inkább egy tudós és moralista benyomását keltette. Régi vágya volt, hogy diplomata lehessen és ez a tulajdonsága megfelelő időben éledt benne újjá.

Masaryk, a forradalomnak dogmatikus ellenzője, kénytelen volt forradalmat csinálni, a cseh államjog ismert bírálója, kénytelen lett annak elérésére törekedni. A volt teoretikus a gyakorlati diplomáciának olyan jártas embere lett, mint amilyen a csehek között sohasem volt. Leggyakrabban felebaráti szeretettől, humanitásról szeretett beszélni és forradalmár lett nemcsak szívvel és lélekkel, hanem puskákkal és gránátokkal. Légionáriusok kivégzésének hírére ő mondta: „Alkalmunk és erőnk lesz bosszút állni azokon, akik fogságunkba esnek és remélem, hogy ilyen magyar és német sok lesz, — szemet szemért, fogat fogért“. — Peroutka párhuzamot von Komensky és Masaryk között. Mindkettő filozófus és moralista, a cseh nemzet vezére. Amaz a svéd Oxenstiernánál, emez Wilsonnál interveniált a cseh nemzeti eszme érdekében.

Érdekesek a Benesre vonatkozó részletek is. Benes 1919 február 5-ikén három órás beszédben ismertette az antant nagytanács előtt a cseh tót követeléseket. Szlovenszkóról azt mondta, hogy a csehek ebben a kérdésben nem hajlandók senkivel és semmiképpen sem tárgyalni. Lloyd George erre félbeszakította és felkérte Clémenceaut, intézzon kérdést a tagokhoz, vájjon Szlovenszko kérdését diszkusszió kívülről állónak és elintézettnak tartják-e, amire ezek kivétel nélkül igenel feleltek. Az előterjesztett hét cseh aide-memoire-t Benes szerkesztette. Ezek a dolgozatok eddig a német és rutén kérdésre vonatkozó kivételével ismerednek. Peroutka hosszú részleteket közöl az ismeretlen memoire-kötegből. Természetesen hemzsegnék a cseh ferdítésetől és magyarelles valótlanágoktól.

Peroutka megállapítja, hogy Benesnek nincsen intuitív zsenialitása, ezt pótolja azonban kitaró szorgalma. Előterjesztéseit Masaryk iskolája szerint röviden fogalmazta, nem bízott a tudósok hosszadalmas dolgaiban, amelyeknek elolvasásához nem volt idő. Főtörekvése arra irányult, hogy meggyőzze az antant hatalmakat, hogy a cseh-tótok eminens gazdaságpolitikai és adminisztrációs képességekkel rendelkeznek, melyeknek segítségével egy életképes és nem gyenge államot fog-

nak szervezni. Szlovenszkóról fennen hangoztatta, hogy évszázadok előtt erőszakkal szakított el a cseh területektől!

A békeszerződésekről olvassuk, hogy ezek ugyan sok sérelmet reparáltak, azonban sok súlyos hibát is elkövettek. Nem sikerült kibé-kíteniük a legyőzötteket és a kiengesztelés atmoszféráját megterem-teniük. Ez új háborúk eshetőségét jelenti Európa részére. Ha sikerült volna Franciaország félelmét eliminálni, enyhébb és háborúk jövő eshetőségét kizáró békét lehetett volna elérni. A francia félelem rend-kívül hasznára volt a cseh-tótoknak, mert Franciaország egy olyan Közép-Európa szervezésére törekedett, mely politikájának eszköze. Peroutka mondja, hogy az új köztársaság annyi idegen nemzeti kisebbséget kapott, hogy az ezzel összefüggő kérdések megoldásának gondja még sok évet fog igénybe venni. Még több terület veszélyeztette volna az állam politikai egyensúlyát. Magyarországgal kapcsolatban írja a következőket:

„Mi sem tagadhatjuk, hogy az 1919-i új politikai határokkal a volt magyar államnak régi gazdasági egysége szétbontott és hogy egy új, nehéz feladat támadt, egy új gazdasági egységnek megteremtése. Ezt a feladatot nagyon is megnehezítette Csehszlovákiának elnyúlt és nem centrális jellegű alakja és az eziránti érdeklődés elégtelensége, ami elég sokáig a forgalmi politika hiányaiban mutatkozott Prágában, ahol elhanyagolták Szlovenszónak a történelmi területekhez való megfelelő csatolását, — ellenkezőleg, a tarifális drágasággal Szlovenszót még el is távolították. A gazdasági nehézségek, amelyek Magyarország szétszakítása révén keletkeztek, még sokáig fognak egzisztálni. Csakis abszolút politikai pacifikációval lehetne ezeket kiküszöbölni és Közép-Európának olyan államközi gazdasági szervezésével, amely gazdasági szerződéseknek gondosan kiépített rendszerével valósítható meg, vagy pedig egy olyan gazdasági egységnek a szervezésével, amely a politikai önállóságot nem érinti.“

Figyelemreméltó a következő közlése is:

„Masaryk elnök nem akarta a magyaroknak felesleges nagy számát a határokba befogadni, hajlandó lett volna — a belső viszonyok nagyobb egysínűsége kedvéért — a magyarokkal engedményekről is tárgyalni, ha a békekonferencia Csehszlovákiát ezen az oldalon túlságos nehéz ajándékkal megterhelné. Más eszmékkal volt elfoglalva, mint a terület kilométerköveinek megszámlálásával, — tudta, hogy egyedül a területi kiterjedés még nem teszi boldoggá az államot, azonban részére is nehézségeket okozott más, természetes és eléggé világos határok kigondolása, mint amilyenek azok, amelyek oly jelentős számú magyart foglaltak magukba.“

Ezekon az érdekes részleteken kívül ott találjuk a kötetekben a cseh szocialisták és szociáldemokraták pártharciról szóló leírásokat, a kommunisták jelentkezését, Muna és Smeralnak, a földreformnak, a cseh pénzügyi politikának és irányítójának, Rasinnak jellemzését. Behatóan foglalkozik a német kérdéssel, a katolikus pártok harcával és sok egyébvel is.

STEIER LAJOS